

K R I T I K A
P R E K L A D U

1/1
2015

ISSN 1339-3405

OBSAH

EDITORIÁL — 5
Martin Djovčoš

ROZHOVOR — 8
Ján Štrasser

PREKLAD, „PREKLAD“ I ANTI-
PREKLAD — 14
Marián Hatala

MENEJ JE NIEKEDY VIAC ALEBO
POZITÍVNE PRÍKLADY PREKLADOV
Z HOLANDSKEJ LITERATÚRY — 22
Marketa Štefková a Veronika ter Harmsel Havlíková

K RICHTEROVMU PREKLADU
TARKOVSKÉHO KONÍ PIE
TAFDRUPOVEJ — 34
Eva Bubnášová

NÁZORY A RECENZIE — 40
Samo Marec
Anita Hutková
Marianna Bachledová
Barbora Vinczeová

BODKA — 48
Martin Kubuš

vedecká rada

Predseda vedeckej rady

doc. Mgr. VLADIMÍR BILOVESKÝ, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Šéfredaktor

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Členovia a členky vedeckej rady

doc. PhDr. ZUZANA BOHUŠOVÁ, PhD.
(Katedra germanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD. (Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

PhDr. MIROSLAVA GAVUROVÁ, PhD. (Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove)

prof. PhDr. EDITA GROMOVÁ, CSc.
(Katedra translatológie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)

PhDr. ANITA HUŤKOVÁ, PhD. (Katedra translatológie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

doc. PhDr. ALOJZ KENÍŽ, CSc. (Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave)

prof. PhDr. MÁRIA KUSÁ, CSc. (Katedra ruského jazyka a literatúry, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave)

PhDr. ĽUBICA PLIEŠOVSKÁ, PhD. (Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

prof. PhDr. ANNA VALCEROVÁ, CSc. (Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove)

redakčná rada

Šéfredaktor

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Zástupca šéfredaktora

PhDr. MARTIN KUBUŠ, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Predseda vedeckej rady

doc. Mgr. VLADIMÍR BILOVESKÝ, PhD.
(Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Členky redakčnej rady

PaedDr. ZUZANA BARIAKOVÁ, PhD.
(Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Mgr. ZUZANA ANGELOVIČOVÁ (Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Mgr. BARBORA KRÁELOVÁ, PhD. (prekladateľka v slobodnom povolani)

Návrh obálky a ilustrácie:

Mgr. DOMINIKA DODEKOVÁ
(Odborová didaktika výtvarnej výchovy, Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

Technická úprava:

BARBORA KRÁELOVÁ

Jazyková redakcia:

ZUZANA BARIAKOVÁ

ZUZANA KUBEALAKOVÁ

Formálna úprava:

ZUZANA ANGELOVIČOVÁ

Prekladateľská tlmočnícka spoločnosť
FHV UMB

EDITORIÁL

Lovci preklepov

Nech už robím i vravím, čo chcem, sám sa neraz pri čítaní prekladov pristihnem, ako striehnem na preklepy a potom sa teším, že nie som sám, komu to sem-tam ujde. Bolo by to v poriadku, keby na internete stále nepribúdalo recenzií a komentárov na preklady, ktoré zhadzujú prácu prekladateľov na základe šiestich preklepov, ktoré našli na šesťstopäťdesiatich ôsmich stranách. Iste, najmä študentom sa to dá prepáčiť, lebo na svoje obľúbené fantasy nedajú dopustiť a, povedzme si pravdu, renomovaní prekladatelia, ktorí neraz takéto texty prekladajú, lebo aj „nájomné treba platiť“, práve na ne dopúšťajú relatívne ľahko. Nechápte ma zle, neobhajujem prekladateľov (ale možno trochu aj áno), len chcem povedať, že aj napriek úsiliu je práve lov na preklepy hlavnou činnosťou vydávajúcou sa za kritiku prekladu. Vidí sa mi, že nám akosi uniká podstata veci. Azda by nezaškodilo sa skôr sústrediť na lov na kvalitnú literatúru (nech je to čokoľvek) písanú aj v inom ako anglickom jazyku, teda sústrediť sa na podstatu prekladu, ktorou je obohacovať domácu kultúru o nové podnety.

Prekladateľ a kritik prekladu by, aspoň podľa mňa, mal skôr loviť „kulturné preklepy“, a tým je, nazdávam sa, rozhodne absencia, respektíve nižší

počet prekladov z inej ako anglicky písanej literatúry. Naša kultúra sa tak pripravuje o cenné impulzy. Krásnym príkladom podareného vydavateľského počinu je preklad diela portugalského autora Afonsa Cruza *Maliar pod kuchynským drezom* z pera Júlie Žitnej, ktorý vyšiel tento rok vo Vydavateľstve TATRAN. Nehovorím po portugalsky, bohužiaľ, a preto by som sa k takému vzácnemu kúsku nikdy nedostal, nebyť prekladov. Predáva sa dobre? Neviem. Viem však, že viac ako okamžitý zisk je v tomto prípade zisk estetický, a ten mi nikto nikdy nevezme. Rozumiem (nie som až taký naivný), že vydavateľstvá musia z niečoho žiť a že diela u nás menej známych autorov a navyše z u nás menej známych krajín sa asi nebudú predávať v desiatkach tisícok. V každom prípade nezaškodí, ak sa vydavateľstvám aspoň sem-tam podarí niečo prepašovať. Mohli by to chápať hoci ako darček, ktorý venujú kultúre.

Martin Djovčoš

“

ROZHOVOR

s prekladateľom

Jánom

Štrasserom

”

Na internete sa nachádza viacero rozhovorov s vami, no venujú sa predovšetkým vašej vlastnej tvorbe a iným aktivitám v kultúrnej oblasti. Prekladov sa, až na pár výnimiek, týkajú len okrajovo. My by sme vás však chceli vyspovedať práve z prekladov. Ste laureátom piatich Cien Jána Hollého, naposledy ste získali ocenenie za vynikajúci preklad Sorokinovho diela *Telúrsko*. Vymyslené mestá, miesta, dejiny, „pribrzdžený“ kentaur s poruchou reči, kultivovaní „psoludia“ žerúci hlavy ľudských mŕtvol, telúrové klince, pornografické scény... Na prvý pohľad jednoducho nepreložiteľné. Ako sa dá preložiť Sorokin?

*Tá otázka je priam mystická, ale na prekladanií nič mystického nie je. A pokiaľ ide o Sorokina, možno vás prekvapím: nie je to (aspoň pre mňa) ten najťažší autor na prekladanie, ba ani *Telúrsko* nie je „nepreložiteľná“ kniha. Sorokin je štylisticky pomerne priezračný autor, slovom „priezračný“ myslím, že nie je štylisticky ornamentálny. Tie kapitoly či pasáže, ktoré sú zdanlivo nepreložiteľné, sú len istým spôsobom „zakódované“. Ak prečítate ten kód v origináli, musíte hľadať slovenský ekvivalent kódu. To ma na preklade veľmi baví. Napríklad v *Opričníkovom dni* (ale aj inde) som hľadal ekvivalent starej (cirkevnej) ruštiny. Alebo starého jazyka vôbec. Keď som prvý raz narazil v ruskom origináli na „starý“ jazyk, musel som dosť špekulovať, čo s tým. „Stará“ slovenčina znie veľmi folklórne, preložiť „kus za kus“ sa to nedá. Postupne som si vytvoril slovník archaizmov – lexiky i frazeológie – a slovenský preklad ňou „podfarbujem“; to znamená, vytváram skôr*

akýsi pocit, echo zastaranej slovenčiny. Dost teoretizovania: verte mi, že sa mi ľahšie prekladá, než takto verejne špekuluje o prekladaní.

Mnohí prekladatelia dnes hovoria, že trhové tlaky vedú k neustálemu znižovaniu kvality prekladu. Aký je váš názor? Existujú na Slovensku kvalitné preklady?

Samozrejme, že existujú. Sú v (drvivej) menšine, lebo nefungujú v komerčnom prostredí. Prekladateľ odvedie veľa muziky za málo peňazí, vydavateľ je rád, ak s kvalitnou knihou v kvalitnom preklade neskončí v hlbokej strate. Povie to obrazne: nemám nič proti fast foodu, sám sa neraz takto prestravujem, ale občas si doprajem to gurmánske potešenie v dobrej reštaurácii.

Čitatelia neraz uprednostňujú české preklady. Prečo?

Viem to celkom presne – je to rezíduum z čias pred cca šesťdesiatimi-sedemdesiatimi rokmi, keď bol kvalitný slovenský umelecký preklad skôr zriedkavosťou ako pravidlom. Čo má tiež celkom racionálne zdôvodnenie – súvisí to s vývinom moderného spisovného jazyka. V tom procese mala (a zrejme aj stále má) čeština obrovský náskok pred slovenčinou.

Čo je podľa vás kvalitný preklad? Ako postupujete pri tvorbe prekladového textu?

Tak toto sú pre takýto rozhovor nezodpovedateľné otázky.

a) Všetličo múdre o tom napísali vo svojich knihách Jiří Levý, Ján Ferenčík, Ján Vilikovský... b) Usilujem sa racionálne posúdiť originál, ale potom sa dosť spolieham aj na intuíciu.

Ako si vyberáte texty na preklad?

To je rôzne. Kozľa v mlieku Jurija Polakova som získal náhodou a kniha ma tak očarila, že som okamžite utekal do Slovartu a ponúkol som ju na preklad. Takisto Ulickej do-kuromán Daniel Stein, tlmočník. Prvého Sorokina (Srdcia štyroch) mi ponúкло vydavateľstvo Kalligram. Keď som knihu preložil, zistilo sa, že vydavateľstvo nemá licenciu na vydanie slovenského prekladu. Zaujímavé. Sorokinova agentúra podmienila udelenie licencie tým, že pred touto knihou Kalligram musí vydať dve iné Sorokinove knihy (Opričníkov deň a Lad). A Kalligram to frajersky prijal. Aby som to nenafahoval: buď ponúknem na preklad knihu ja, alebo dostanem ponuku z vydavateľstva. Ak ma kniha zaujme ako čitateľa, rád ju preložím. Ale pozor: nezatrucujeme ani čisto komerčné ponuky, hoci ako prekladateľ z ruštiny s nimi neprichádzam veľmi do kontaktu. To je najmä parketa pre anglistov.

Často sa dnes konštatuje, že kvalita prekladov klesá. Vieme, že ide o komplikovanú otázku, ale čo považujete Vy za kvalitný preklad?

Poviem to veľmi jednoducho: kvalitný preklad nesmie svojím jazykom o sebe prezradiť, že je preklad. Len čo v ňom vystopujem gramatické, frazeologické a syntaktické prvky cudzieho jazyka, začína ma rušiť.

V rozhovore pre Literárne informačné centrum ste povedali: „Ja som robotník slova, možno technik slova, mágiu rád prenechávam kúzelníkom.“ Považujete teda preklad za remeslo? Dá sa ho naučiť?

Nuž... neviem. Povedal by som, že istá predispozícia (povedzme sklon, talent) je dôležitá. Ale sama osebe nestačí. Remeslo... umenie... to sú len pomocné termíny. Musíte mať v sebe čosi, čo vás núti pokúsiť sa pretransponovať text originálu do slovenčiny. Treba na to ovládať jazyk originálu, ale ešte viac tú slovenčinu.

Kto by sa mal venovať kritike prekladu a má vôbec miesto v našom kultúrnom kontexte?

No asi tí odborníci, ktorých vychovávajú katedry translatológie na našich univerzitách. Existuje translatológia, v Nitre som bol viackrát na besede na akciách tamojšej katedry, robia to tam veľmi šikovné dievčatá... Analyzujú preklady, ale to nie je kritika prekladu, to je skôr teória

a len ťažko to prekročí prah vedeckého podujatia. Takisto porota Ceny Jána Hollého pracuje s lektormi, ktorí interne posúdia ten-ktorý preklad.

Boli ste niekedy terčom kritiky? Ako sa s tým vyrovnávate?

S praktickou kritikou prekladu sa dnes nestretnete. Nie je to kde publikovať a najmä: kto by zaplatil takú časovo i odborne náročnú prácu? Vždy sa usmejem, keď si v novinách alebo v časopisoch prečítam, že vyšla kniha v mojom preklade a že „prekladateľ sa zhostil svojej úlohy dobre“. Alebo: „Preklad sa dobre číta.“ Zrejme sa to tak patrí povedať. Pánboh zaplať aj za to.

Na čom momentálne pracujete a čo by ste ešte chceli preložiť?

Slovenské komorné divadlo v Martine si odo mňa objednalo nový preklad hry Maxima Gorkého Meštiaci. Úprimne: Gorkij je naozaj ťažký autor na prekladanie.

Otázky formulovali:

Martin Djovčoš a Martin Kubuš

**PREKLAD, „PREKLAD“
I ANTIPREKLAD**

MARIÁN HATALA
marianhatala@gmail.com

Naskrze neviem, čo presne obsahuje príprava slovenského prekladateľa umeleckej literatúry ocitnutejšieho sa pred ďalšou pracovnou úlohou, módnou povedané – výzvou. Ktoré aspekty dominujú? Rád by som poznal mieru prekladateľovej inšpirácie, jeho osobného zaujatia či zánietenia. Jedno, druhé a tretie by totiž malo tvoriť os základných predpokladov, potrebných na to, aby prekladateľ vstúpil do onoho tvorivého procesu. Zmáhajú ma však obavy, že vo väčšine prípadov sa všetko začína zadaním, čiže objednávkou od vydavateľstva, a pokračuje signovaním vydavateľskej zmluvy a prijatím spravidla nedôstojných podmienok pre prekladateľa. Napokon, taký stav by naskutku korešpondoval s tunajšou kultúrnou praxou. Podľa nej mediálne známy moderátor literárneho podujatia dostáva neporovnateľne vyšší honorár než básnik či prozaik za svoj autorský večer. Verklíkovať pravdy o dlhodobej absencii publicistických a diskusných relácií na tému literatúra, jej reflexia vrátane umeleckého prekladu vo verejnoprávnej televízii sa už dávno javí ako nosenie sov do Atén.

Súčasťou spomínaných „podmienok“ býva, žiaľ, i vydavateľská zmluva dvoch podôb. Prekladateľ najprv signuje po slovensky napísanú zmluvu stanovujúcu preňho záväznú (rozumej: nízku) honorárovú sadzbu za autorský hárok. Čoskoro – už ako *Author of the Work* – podpíše i *Publisher's Agreement*. Tento dokument obsahuje citelne vyšší „mrzký kov“ za AH a je určený zahraničnej inštitúcii, ktorá bude zamýšľaný knižný projekt finančne podporovať. Z hľadiska prekladateľa ide o čiru formalitu, keďže platí jeho podpis na prvej zmluve. Ním podľa neverejnej a akiste i nezverejniteľnej dohody súhlasí, aby sa „navýšenie“ jeho honoráru použilo na výrobné a iné s knihou bezprostredne súvisiace náklady.

Radšej sa vrátim k pôvodnému predmetu úvahy – ku kvalite slovenských prekladov poézie a prózy nemeckej, rakúskej, švajčiarskej či holandskej proveniencie. No i tu musím rozvinúť úvodné vety. Zaujímalo by ma, ako sa slovenskí prekladatelia zoznamujú s literárnymi predlohami v origináli, aby sa ich zmocnili a umelecky presvedčivo transponovali do svojho, čiže cieľového jazyka, a do akej miery ich limituje fakt, že v našich podmienkach sotva možno hovoriť o jasnej a čitateľnej edičnej línii vydavateľstiev, ktoré by pozornosť zameriavali na zvlášť inšpirujúce obdobie niektorej z inojazyčných literatúr, a to s ohľadom na jej žán-

rový a autorský kontext. Existujú, pravdaže, výnimky. Jednou z nich je Sándor Márai. Tu sa však natíska otázka, či sa na záslužnom kompletizovaní spisovateľovho diela vo vydavateľstve Kalligram má podieľať až sedemčlenný prekladateľský tím, čo predstavuje sedem rozdielnych poetík a tvorivých metód?

Našinec, ktorý sa upísal prekladu, sa pri práci nesmie rozptyľovať ani svojou mizernou spoločenskou a umeleckou prestížou, veď tá je dlhodobo ciachou celého prekladateľského stavu. Okrem troch cností (inšpirácia, osobné zaujatie, zanietenie), spomínaných v úvode, by sa mal nechať viesť vlastným literárnym nadaním, dôkladnou znalosťou východiskového a cieľového jazyka i znalosťou literárnych, historických a spoločenských reálií.

Svoj pracovný postup však môže obohatiť aj o spôsob Česky Anny Kareninovej, ktorá si pri tlmočení veršov Ezru Pounda z rozsiahlej lyrickej skladby *Cantos* pomáhala výdatnými prechádzkami po kopcoch Ligúrie. Kráčala v stopách básnika, v prozodickom rytme jeho chôdze, a počítala poetove kroky i svoje vlastné, akoby to boli daktyly, trocheje a jamby, hoci Spevy sú napísané voľným veršom, ba nahrávala si okolité zvuky. Nemyslím si, že tento bezmála fetišistický prístup zvýšil kvalitu jej prekladu, no nijakovsky mu neuškodil, súdiac podľa ohlasov českej odbornej a čitateľskej (v tomto žánri minoritnej) verejnosti.

Musím predoslať, že kvalita viacerých umeleckých prekladov z nemčiny do slovenčiny a úroveň redakčnej práce v niektorých vydavateľstvách mi zavše dvíha obočie i hýbe žlčou. Bazálne chyby a prehrešky na úrovni štylistiky, sémantiky i gramatiky sa totiž opakujú so železnou pravidelnosťou a s neústupčivosťou nepoučiteľných recidivistov. Moravan Jan Trefulka vytesal do svojej novely *O bláznach jen dobré* i túto vetu: „*Zní to jako když se hrbatý po koksu válí.*“ Ja by som vo vzťahu k niektorým prekladom dopísal ešte spojenie „na schodoch“, skrátka, „znie to, ako keď sa hrbatý váľa na schodoch po kokse“.

Skutočnosť, že veľa umeleckých prekladov „neustojí“ vyššie kritériá, akiste súvisí aj s čoraz rozšírenejšou predstavou, že na to, aby ste sa mohli venovať umeleckému prekladu, stačí letmo privoňať k práci s textom v ktorejsei umeleckej agentúre či v okresných novinách, absolvovať niekoľkomesačný pobyt v cudzine, využiť kontakt na vydavateľstvo, nechať si do počítača nainštalovať dobrý prekla-

dový slovník a mať čosi ako „zicflajš“. Napokon, naše verejné jazykové barbarstvo, pozvoľna si podrobujúce médiá, najvyšší zákonodarný zbor, ba i školstvo, dáva tejto predstave za pravdu. A tak významná osobnosť nášho kultúrneho či politického života pozoruje dianie na divadelnej scéne „z centrálnej pozície balkóna“. Televízny moderátor konštatuje, že bez našich zaváhání „mohla byť domáca ekonomika ďaleko ďalej“. Pod fotografiou v mienkotvornom denníku si možno prečítať: „Mikuláš Vareha počas jeho zadržania do väzby.“ A učiteľky na prvom stupni základných škôl posielajú žiakov „pre kriedu“, upozorňujú ich, že „za päť minút zvoní“ a žiadajú, aby sa postavili „do rady“.

Niektoré zručnosti, a zjavne k nim patrí aj ovládanie materinskej reči, sa nadobúdajú ťažšie, než by sa zdalo na prvý pohľad. Slovenčina nie je pop music, aby v nej mohol vyjsť predpoklad bývalého manažéra Rolling Stones Andrewa Oldhama, ktorý kedysi rozhodol, že v kapele budú písať piesne K. Richards a M. Jagger. Povedal: „Myslel som si, že ak Mick vie napísať pohľadnicu modelke (Chrissie Shrimptonovej) a Keith hrá na gitare, budú môcť písať aj pesničky.“ Ak jeho tvrdenie obrátíme, podistým má pravdu i rakúsky básnik Hermann Jandl. V básni *Rozpor* sa takto zabáva na svoj účet: „*Niekedy / nie som schopný / napísať pohľadnicu / natrápim sa / som úplne hotový / preklínam seba a všetko / a to sú dni / počas ktorých plynulo / natukám do stroja / desať či dvadsať strán / znovu a znovu sa pýtajúc sám seba / a prečo by som mal / písať pohľadnicu?!*“

Sledujem úroveň slovenských prekladov zo západogermánskych jazykov, čiže z nemčiny a holandčiny, ba príležitostne sa dostanem k prekladu z nórciny, no nemôžem sa zbaviť podozrenia, že lektúra prózy i poézie sa vyvíja ako hra na spoliehanie: prekladateľ sa spolieha, že jeho prácu budú vo vydavateľstve apretovať a adjustovať („ide o spoľahlivo fungujúce, na knižnom trhu jedinstaj prítomné vydavateľstvo“), no tí, čo by tak mali urobiť, sa spoliehajú na sebakontrolu a disciplínu prekladateľa („mnohí ho preferujú, preložil už množstvo kníh, je spoľahlivý“), nuž sa môže spoľahnúť aj čitateľ – na spúšť, akú občas zanechá takýto nešťastný spôsob spolupráce. Skôr než uvediem konkrétne príklady nesprávnych prekladateľských riešení, ponúkam svoj stručný, zovšeobecňujúci zoznam negatív, ktoré sa v knižných prekladoch objavujú. Kvôli prehľadnosti som si vytvoril dve kategórie.

V prvej sú sústredené nedostatky bezprostredne súvisiace s nemčinou na úrovni lexiky, štylistiky a syntaxe. Druhú moju kategóriu tvorí zoznam konkrétnych – ako zvyknú vraviť tenisti – „nevynútených chýb“. Prosto citovaných chýb, ktoré majú pôvod v nedbajstve až lajdáctve, s akým obcujeme so slovenčinou.

1)

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že ak nemecké modálne slovesá pôsobia na niektorých prekladateľov temer uhrančivo (v preložených textoch sú ich zálahy), pomocné sloveso *lassen* – „nechať“ predstavuje priam preklatie. Do slovenčiny sa totiž prepisuje zväčša automaticky, napriek odlišnej dikcii pôvodnej vety. Nedostatočná schopnosť vymaniť sa spod vplyvu syntaxe a štylistických figur nemeckého jazyka potom prináša lexikálne komplikácie: neprimeraný výber synonym, nepresný prenos slovných konštrukcií, idiómov či frazeologických spojení. Tradičným poznávacím znamením niektorých prekladov je i nadužívanie privlastňovacích a ukazovacích zámen. Spravidla k nemu dochádza vtedy, keď prekladateľ nevie vhodnejšími formálnymi prostriedkami zachovať hovorový tón originálu. Po týchto slovných druhoch však siaha, hoci predloha nevykazuje znaky štylistickej príznakovosti. Čo sa týka častíc *eben, halt, nun, ja, zu, denn, also, gar, recht*, ktoré nemčine dodávajú charakteristický zvuk, prekladatelia ich považujú skôr za cudzorodé a v ich neplnovýznamovosti nepotrebné lexikálne prvky, nuž im aj venujú minimálnu pozornosť, nevediac ich funkčne uplatniť. Ustrojeniu a naturelu prekladateľov väčšmi vyhovuje fabrikovanie vedľajších viet, ktoré mnoho ráz spomaľujú prirodzený rytmus viet v origináli, ba na dôvažok: vo funkcii podradovacej spojky „keď“ možno hravo nájsť opytovacie zámeno „kedy“. Preklady sú však najčastejšie zanešvárené bohemizmami, prípadne prvoplánovým „poslovenčováním“ českých slov. Pri lektúre si znovu a znovu uvedomujem, že viacerí prekladatelia, žiaľ, neprejavujú dostatočne veľký zmysel pre sémantické nuansy pohybových slovies s odlučiteľnými predponami. Citeľné je to najmä v metaforicky sýtených výpovediach básnických zbierok, ktoré tak na malej ploche textu prichádzajú o podstatnú časť svojho poetického potenciálu. Mimočodom, básne. Vyššia frekvencia abstraktných pomenovaní v nich neraz nabáda k širším interpretačným možnostiam, a teda k voľnejším, mnohoznačnejším

prekladateľským riešeniam ako dôsledku neodkrytia istých významových rovín a myšlienkových východísk.

Nazdávam sa, že nielen v prekladoch z nemčiny a jej geneticky blízkych jazykov sa stretávame s príkladmi sémantických posunov či dokonca prekladateľského otroctva. Prekvapujúcejšie sú kotrmelce v štylistike pri umiestňovaní vetných členov, prípady narušenia jednoty rodu a čísla, nekorektné skloňovanie základnej číslovky „dva“ či nevykoreniteľné nedorozumenie pri stupňovaní prídavných mien vo väzbe s ľudovou a mechanicky verklíkovanou príslovkou „stále“.

Umelecky najmenej presvedčivé preklady sa, pravdaže, nezaobídu bez miešania štýlov a z neho vznikajúcej mäteže období, situácií, postáv a profesií, ktoré – súc zbavené jedinečných charakteristík – splývajú v kriklavom jazykovom materiáli.

2)

Nasledujúcu časť úvahy tvorí krátky zoznam citovaných, väčšinou notoricky sa opakujúcich chýb, ba i zlyhaní prekladateľov. Upresňujem, že obsahuje aj citáty z knihy Sándor Márai: *Spoveď mešťana*. Výnimočne, keďže v tomto prípade ide o prototyp antiprekladu. Aby som sa však s prípadnými čitateľmi rozlúčil predsa len vo veselšom tóne, rozhodol som sa, že skutočným záverom môjho textu bude (hoci iracionálne vyznievajúce) želanie vyslovené na adresu slovenských prekladov umeleckej literatúry: nech uvedených chýb a zlyhaní ubúda, napriek tomu, že dôkazy, čiže vydávané knihy nateraz svedčia o opaku:

* „*Temnota nechala všetko zažiť*“ („*die Dunkelheit liess alles aufleuchten*“), namiesto „*temnota všetko rozžiarila*“;

* „*aby som dobre dával na jeho dcéru pozor*“ (z nemčiny: „*auf jemanden/etwas gut aufpassen*“); „*V štýle pochmurnej a prateľnej romantiky*“ (v origináli: „*waschbare Romantik*“);

* „*postrádáme*“, „*zbrusu nový dom*“, „*slušivá stavbička*“, „*na oplátku*“, „*serepetičky*“, „*paštika v aspiku*“, „*ukáznene stádo*“, „*dobrodružstvo, ktoré si nijak nezadalo s exotickými scénami*“, „*závodné auto*“, „*údesne*“, „*bez oprátky*“... – v knihe *Spoveď mešťana*;

* „*zo svojej stiesnenej nálady som nenachádzal iné východisko, než vyjadriť svoj bôľ*“;

* „*lístie zhrdzavie v auguste*“ („*das Laub rostet herab im August*“). Odľučiteľný prefix „herab“ v slovese „herabrosten“ obsahuje pohyb zvrchu nadol, preto sa ponúka preklad: „*lístie v páde, padajúce lístie, lístie padajúc hrdzavie*“;

* „*s dvomi anjelmi*“, „*s dvomi mečmi*“, „*obomi rukami*“, „*môj život naberal stále hlbšie formy*“;

* „*v hlave som mal neusporiadaný útvar navzájom nepasujúcich pojmov*“, „*zhrozene sa znervózňoval nad neporiadnosťou Francúzov*“, „*Na sedemdesiatročného muža pôsobí v elegantnom obleku, s vlasmi vyholenými na milimeter a s bielou povievajúcou bradou mladistvo.*“, „*úd visiaci ako nepatriaci k telu*“ („*Schwanz hängend wie fremdes Fleisch*“). Dvojnásobné činné prídavné meno nemá v preklade oporu;

* Deti v knihe vydanej v roku 1935 čerpajú zo súčasnej slovej zásoby, a to vrátane väzby „*je to o tom*“, „*nebolo to o dôvere*“. Navyše ich repliky sú popretkávané knižnými výrazmi zo sveta dospelých postáv: „*vziať si niekoho na paškál*“, „*ani za mak*“...

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

VOLKER BRAUN: *Záhrada rozkoše*. MilaniuM, 2012.

FRIEDRICH HÖLDERLIN: *Polovica života*. OZ Studňa, 2011.

ERICH KÄSTNER: *Lietajúca trieda*. Spolok slovenských spisovateľov

SÁNDOR MÁRAI: *Spoveď meštana*. Kalligram, 2011.

ERIK MENKVELD: *Velké mlčanie*. Slovart, 2014.

Mŕtvy host. 13 tajomných príbehov z nemeckej klasiky. Pectus, 2011.

MARION POSCHMANNOVÁ: *Zamknuté komory*. Modrý Peter, 2014.

THOMAS ROSENBOOM: *Verejné práce*. Kalligram, 2012.

ALAIN CLAUDE SULZER: *Mimo rytmu*. Kalligram, 2014.

SUSANNE SCHÄFEROVÁ: *Hviezdy, jablká a sklíčka*. MilaniuM, 2011.

PIA TAFDRUPOVÁ: *Tarkovského kone*. MilaniuM, 2014.

RUDOLF VON LABAN: *Život pre tanec, spomienky*. Divadelný ústav Bratislava, 2012.

JAN WOLKERS: *Turecký med*. Slovart, 2011.

**MENEJ JE NIEKEDY VIAC ALEBO
POZITÍVNE PRÍKLADY PREKLADOV
Z HOLANDSKEJ LITERATÚRY**

**MARKETA ŠTEFKOVÁ
a VERONIKA TER HARMSEL HAVLÍKOVÁ
henrieta29@post.sk**

Ako zástupkyňa malej, no aktívnej filológie je mi veľkou čťou, že ma redakčná rada tohto invenčného a prínosného časopisu oslovila so žiadosťou o predstavenie toho, čo čitateľ za pomenovaním kritika prekladu bežne neočakáva, teda príkladov kvalitných a netuctových prekladov diel z malej a slovenskému publiku pomerne neznámej literatúry písanej v holandskom jazyku. Keďže sama som docentkou translológie a nederlandistkou, no doposiaľ mimoriadne aktívnou prekladateľkou výlučne pragmatických textov a problematike umeleckého prekladu a jeho kritike sa venujem len okrajovo, požiadala som o spoluprácu renomovanú prekladateľku, teoretičku a didaktičku literárneho prekladu zo susednej Českej republiky Veroniku ter Harmsel Havlíkovú, ktorá zmapovala prekladateľskú prax v oblasti holandskej literatúry v Čechách a ponúka zaujímavú reflexiu vývoja a súčasného stavu v tejto oblasti. V prípade holandského jazyka a umeleckého prekladu je táto situácia značne odlišná od našej a mohla by byť inšpiráciou ďalšieho vývoja aj na Slovensku. Následne prinášam niekoľko úryvkov z mojich reflexií prekladov troch holandských diel do slovenčiny nominovaných na Cenu Jána Hollého v poslednom období.

Je literatúra v holandčine len holandská?

Prv než sa podrobnejšie pozrieme na situáciu v Českej republike, pristavme sa v krátkosti pri vymedzení literatúry písanej v holandskom jazyku. Ak sa pozrieme len na krajiny Európskej únie, uvažujeme v prípade holandsky písaných diel okrem holandskej literatúry aj o literatúre holandsky hovoriacej flámskej časti Belgicka. Pred časom k tejto problematike v *Revue svetovej literatúry* spolu s niekoľkými prekladmi poviedok publikoval spolu s absolventkami nederlandistiky krátke zamyslenie kolega Benjamin Bossaert, ktorý uvádza: „Pokiaľ ide o holandskú jazykovú oblasť, stále existuje akési rozpoltenie, v rámci ktorého je neustále konfrontovaná na jednej strane symbióza flámčiny a holandčiny v rámci jednej literatúry a na strane druhej uznanie ich autonómie.“ Samostatné vymedzenie flámskej literatúry je otázkou lite-

rárneho kánonu. V učebniciach literatúry, ako aj medzi spisovateľmi a prekladateľmi literatúry panujú rozpory v otázke samostatného vymedzenia literatúry v Holandsku a Flámsku. Ako autor ďalej uvádza, na slovenskom trhu je zatiaľ ťažké uplatniť sa ako prekladateľ holandskej či flámskej literatúry a jej rozdelenie tomu rozhodne neprispieva. Niektoré žánre sú ešte stále málo alebo podpriemerne zastúpené (Bossart, 2015, s. 99)¹. V slovenskom preklade flámska literatúra takmer úplne absentuje. V poslednom desaťročí vyšlo len jedno dielo v preklade Adama Bžocha a niekoľko poviedok v preklade absolventov nederlandistiky Filozofickej fakulty UK v *Revue svetovej literatúry*.

Český kánon holandskej a flámskej literatúry

Český kánon holandskej a flámskej literatúry bol v posledných dvoch desaťročiach charakterizovaný na jednej strane inštitucionálnym vplyvom z Holandska a Flámska a na druhej strane značnou komercializáciou knižného trhu. Dovtedy často mimovoľnú zodpovednosť za obraz holandskej a flámskej literatúry v Čechách, ktorú na svojich pleciach niesol prekladateľ, prevzal na seba vydavateľ. To neznamená, že by bol prekladateľ úplne vylúčený z procesu výberu diela, ale zmenilo sa jeho postavenie. Vydavatelia sa pri rozhodovaní neradia výlučne vidinou zisku, ale aj nadobudnutím symbolického kapitálu a v nie poslednom rade aj vplyvom holandských, resp. flámskych inštitúcií. Výsledkom inštitucionalizácie a komercializácie je prekvapivo široká škála autorov, žánrov a úrovní, vysoký počet preložených titulov a veľká diverzita prekladateľov, ktorí sa tejto oblasti venujú. Tradičný prekladateľský monopol 20. storočia bol v dvadsiatom prvom storočí vplyvom trhu prelomený. To vedie k pluriformite holandskej a flámskej literatúry v preklade do češtiny. V nasledujúcom výklade poukážeme na to, akú diverzifikáciu spôsobil vplyv holandských, flámskych, ale aj českých a európskych inštitúcií na preklad

¹ Ako konštatuje ter Hamstel Havlíková (2015, s. 161), podobná rozpačitosť pri zaradovaní flámskej literatúry panovala aj v českom kultúrnom prostredí, kde preklady flámskej literatúry jazykovo charakterizujú ako regionálny variant holandskej literatúry, iní diela flámskych autorov priradujú k belgickej literatúre.

literatúry v holandskom jazyku v Čechách, ako aj na to, že komercializácia nemusí mať bezpodmienečne negatívny vplyv na literárny preklad.

Český trh po zmene režimu

Po zmene režimu v novembri 1989 bolo potrebné utíšiť veľký záujem o informácie, kultúru, vedomosti a produkty zo Západu. To sa prejavilo aj v oblasti literatúry. Český knižný trh prekonal hlboké zmeny. Šimeček a Trávníček (2014) rozdelili obdobie po zmene režimu v publikácii *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích* na tri fázy:

- fázu liberalizácie (1989 – 1990) charakteristickú enormným rozšírením knižného trhu,
- transformácie (1990 – 1991) charakteristickú vznikom množstva súkromných vydavateľstiev a
- fázu stabilizácie (1992 až do dnes), keď sa knižný trh nasýtil, gigantické náklady klesli, no obrovské množstvo vydávaných titulov ostalo.

Pred zmenou režimu a v prvých rokoch po nej vychádzali diela najmä z iniciatívy prekladateľov. Prekladateľ bol tým, kto podľa vlastného vkusu a uváženia vybral dielo a následne ho ponúkol vydavateľovi, prezentoval a nezriedka vybavil aj autorské práva a sprostredkoval získanie podpory na vydanie diela zo zahraničia, ako konštatuje aj Olga Krijtová (1992, s. 237), ktorá desaťročia utvárala v Čechách obraz holandskej literatúry, v jej ohliadnutí sa za vlastnou prekladateľskou kariérou. Prekladateľ bol nútený plniť aj úlohu literárneho agenta a preberal na seba aj viacero úloh vydavateľa. Ťarcha zodpovednosti za výber diela na preklad sa opakovanne objavuje aj v Krijtovej vedeckých publikáciách, v ktorých často poukazuje na dôsledky výberu prekladaného diela na obraz východiskovej kultúry a literatúry v cieľovej kultúre.

Táto ťažká úloha či česť určiť, ktoré dielo sa preloží, prislúcha prekladateľovi čoraz zriedkavejšie. Českí vydavatelia sú v tomto smere takmer úplne samostatní, špecializujú sa na autorov a často cielene siahajú po istom druhu

literatúry. Aj v oblasti holandskej a flámskej literatúry zaznamenávame tento proces, ktorý sa skôr či neskôr rovnako uskutočnil v prípade iných literatúr. Zodpovednosť jednotlivých prekladateľov za výber prekladaných diel prevzali na seba vydavatelia. Vydavatelia nadväzujú kontakty s rôznymi zahraničnými partnermi na knižných veľtrhoch, vyhľadávajú inštitúcie, ktoré podporujú ich činnosť, a sú nútení orientovať svoju vydavateľskú politiku trhovu.

Vplyv holandských a flámskych inštitúcií

Ako konštatuje vo svojej dizertačnej práci Lucie Smolka-Fruhvirtová (2011), pôsobenie Holandského a Flámskeho literárneho fondu (Nederlands Letterenfonds a Vlaams Fonds voor de Letteren) malo zásadný význam pri vydávaní holandských a flámskych autorov v českom preklade.

Na začiatku deväťdesiatych rokov vychádzali preklady z holandčiny len sporadicky a boli výsledkom priateľských vzťahov prekladateľky Olgy Krijtovej a vydavateľa či druhými vydaniami starších prekladov. V druhej polovici deväťdesiatych rokov sa aktivizovali vyštudovaní nederlandisti podporovaní Olgou Krijtovou. V tom istom období (1998 – 1999) sa Holandský literárny fond začína zaujímať o český knižný trh. Pozýva vydavateľov a novinárov do Holandska, poskytuje prezentačné materiály, predkladá vydavateľom návrhy na preklady diel holandskej literatúry, ktoré zapadajú do vydavateľovho profilu, pozýva spisovateľov do Čiech a organizuje holandské dni v rámci najväčšieho českého knižného veľtrhu *Svět knihy*.

Od tohto momentu prechádza zodpovednosť za výber diela z prekladateľa na vydavateľa. Osobný vkus prekladateľa už nie je rozhodujúci pri vytváraní obrazu holandskej literatúry v českom prostredí. Dochádza dokonca k posunu od politiky literárneho fondu riadenej z Holandska k vydavateľskej politike založenej na komercii či prestíži. Tento vývoj má v konečnom dôsledku veľmi pozitívny výsledok: rastúci počet vydaných titulov, viditeľnejšia diverzita autorov, žánrov, väčší záujem mienkotvorných inštitúcií

o preložené diela² a širšia informovanosť českých čitateľov o holandskej literatúre. Ďalší vzostup počtu preložených diel zaznamenávame v roku 2007, opäť v súvislosti s intervenciou z Holandska, a následne v roku 2014. V oblasti flámskej literatúry prebehol porovnateľný proces s oneskorením niekoľkých rokov.

Nový český kánon holandskej a flámskej literatúry je teda formovaný prevažne z Holandska a Belgicka. Prekladateľ už nemá dominantnú úlohu pri tvorbe obrazu o holandsky písanej literatúre, ale na knižnom trhu prevažuje rôznorodosť prekladateľov s odlišnými záujmami a vkusom, a tým aj veľká rôznorodosť prekladaných textov. Dôsledkom tohto vývoja je, že obraz o holandskej a flámskej literatúre v Čechách sa stále viac približuje jej obrazu v Holandsku a Belgicku.

Porovnanie so Slovenskom

Postavenie holandskej literatúry na slovenskom knižnom trhu je značne porovnateľné so situáciou v Českej republike pred inštitucionálnymi vplyvmi z Holandska a Belgicka. Približne do roku 1990 určovala kánon holandskej a flámskej literatúry v slovenskom preklade Júlia Májeková, ktorá sprostredkovala slovenskému čitateľovi množstvo diel holandskej a flámskej literatúry. V súčasnosti obraz o holandskej literatúre takmer výlučne svojimi prekladmi holandských titulov určuje Adam Bžoch. Tohto mimoriadne aktívneho, renomovaného a svojím prekladateľským umom výnimočného prekladateľa nie je vzhľadom na jeho rozsiahlu prekladateľskú kariéru potrebné bližšie predstavovať prekladateľskému publiku. Jeho preklady holandských titulov sú pravidelne nominované na Cenu Jána Hollého. V nasledujúcej časti príspevku vyberáme výňatky z recenzií troch prekladov holandských titulov z pera Adama Bžocha. Tieto recenzie vytvárajú len čiastočný obraz o prekladateľovej práci v oblasti holandskej a flámskej literatúry. Okrem týchto diel sprostredkúva

2 Tu máme na mysli literárnych kritikov, recenzentov, ale aj rozhlas a televíziu.

slovenskému publiku každoročne prostredníctvom edície Tulipán, ktorá vychádza vo vydavateľstve Európa, jedno dielo holandskej literatúry a v jednom prípade siahol i po flámskom autorovi.

Jan Wolkers: *Turecký med* (Slovart, 2011)

Kniha *Turecký med* zaznamenala v čase svojho vzniku nevídaný ohlas holandských čitateľov a rezonuje v holandskej literatúre dodnes, preto možno len oceniť, že ho prekladateľ sprístupnil aj slovenskému čitateľovi. Táto kniha je šokujúcim, naturalistickým svedectvom o slastiach a trápení lásky vykreslená štylisticky tvrdou, holandsky priamou a ironickou zmesou často subštandardnej až vulgárnej lexiky, prekvapivých metafor, ktoré človeku vlezú pod kožu alebo „sa nalepia na zuby“ ako turecký med. To, čo sa v holandskej kultúre akceptuje ako nevinný žart či jemná irónia, pôsobí v slovenskom kontexte často vulgárne a sarkasticky, čo ešte zosilňuje autorov zámer u slovenského čitateľa. Z tohto pohľadu je Wolkersovo dielo mimoriadne náročné na preklad. Vyžaduje si prekladateľa s rozsiahlym registrom štylistických a lexikálnych prostriedkov a rozsiahlymi prekladateľskými skúsenosťami. Prekladateľa, ktorý dokáže adekvátne stvárniť ústami mladého sochára všetky podoby citu voči Olge, ktoré sa nezadržateľne a bez akýchkoľvek zábran či spoločenských konvencií vynárajú v jeho hlave.

Z translatologického hľadiska musel prekladateľ riešiť hneď niekoľko zásadných otázok. Jednou z nich je pretransformovanie inojazyčných elementov, ktoré prekladateľ ponecháva rovnako ako autor v cudzom jazyku. Druhým klasickým problémom sú exotizujúce prvky typu ľudových piesní, kulinárskych špecialít a kultúrne špecifických výrazov, ktoré prekladateľ čiastočne naturalizuje, ako to vidíme hneď v prvej kapitole (Hore háj – dolu háj, Sedemdesiat sukien mala). Čiastočne tieto prvky nahrádza exemplifikačnými ekvivalentmi typu obchodný dom Bijenkorf (s. 93), cestička Zuidelijke Wanderweg (s. 79).

Ak sa pristavíme pri preklade názvu diela, ekvivalent turecký med síce sémanticky nepokrýva význam originálneho názvu „turks fruit“, a tým ne-

vyjadruje metaforu mäkkej výživnej pochúťky, ktorú Oľga rada jedla počas choroby, no, ako vysvetľuje sám prekladateľ, zo štylistického hľadiska adekvátne odzrkadľuje metaforu príkro sladkej lásky a možno len súhlasí s argumentom, že je slovenskému čitateľovi bližšia, metaforicky priezračnejšia ako kandizované ovocie.

Pri čítaní slovenského prekladu okamžite upúta prekladateľova invenčnosť pri hľadaní ekvivalentov množstva subštandardných lexikálnych prostriedkov typu: choromyselná ježibaba (s. 114), piskľavá ukričaná kofa (s. 114), beštia (s. 114), ktoré sa kopia v segmentoch výpovede za sebou a vyžadujú si cit pre štylistickú adekvátnosť a znesiteľnosť v prijímajúcom socio-kultúrnom prostredí. Rovnako náročné na preklad sú detailné opisy erotických scén, ale aj interiérov či častí tela s nečakanými metaforami, v ktorých prekladateľ naplno ukázal svoju skúsenosť v práci s textom, synonymami a obraznými pomenovaniami.

Ako prekladateľka veľmi oceňujem prekladateľovu štylistickú vycibrenosť a zmysel pre hľadanie ekvivalentov v pasážach s detailnými opismi a nezvyčajnými metaforami, ktoré sú plné netradičnej lexiky.

Thomas Rosenboom: Verejné práce (Kalligram, 2012)

Dielo *Verejné práce* získalo v roku 2000 jedno z najvýznamnejších holandských literárnych ocenení Libris Literatuurprijs. Thomas Rosenboom v ňom jemu vlastnou brilantnosťou opisu a sprítomnenia reality a prostredia holandského vidieka čitateľovi priblížil život v holandských rašeliniskách. Dielo má mimoriadne komplexnú štylistickú štruktúru, výber jazykových prostriedkov autora sa vyznačuje zameraním na archaickú slovnú zásobu terminologického charakteru, neštandardné prívlastky a komplexnú syntax vetných štruktúr.

Z prekladateľského hľadiska je dielo mimoriadne náročné najmä z dôvodu jeho viazanosti na časopriestor, v ktorom sa odohráva dej. Z toho vyplýva výskyt veľkého množstva archaickej slovnej zásoby, ktorá je pojmovovo neprí-

stupná aj rodenému hovoriacemu. Pri čítaní slovenského prekladu okamžite upúta prekladateľova invenčnosť pri hľadaní ekvivalentov archaických lexikálnych prostriedkov. Zastaranosť používanej terminológie pritom predstavuje pre prekladateľa výzvu, nielen vo fáze identifikácie pojmového obsahu archaizmov, ktorý je veľmi ťažko presne identifikovateľný z dostupných lexicologických pomôcok, ale aj vo fáze hľadania vhodných ekvivalentov, kde je z dôvodu viazanosti na historické reálie prekladateľ často odkázaný na doslovné preklady ako *batávske dispenzatórium*, v mnohých prípadoch však nahrádza holandské archaizmy slovenskými ekvivalentmi, ktoré v slovenčine dokresľujú charakter prekladaného diela, ako *alkovňa*, *humno*, *pramica*, *šalupy*.

Možno konštatovať, že z jazykovo-štylistického hľadiska je text preložený adekvátne, zrozumiteľne a nápadito. Kultúrne špecifické na holandské reálie viazané pojmy dokresľujú značne exotizujúci charakter prekladu. Prekladateľ sa výborne popasoval s detailnými opismi holandskej krajiny, ale aj interiérov, s množstvom kultúrnošpecifických prvkov.

Erik Menkveld: *Veľké mlčanie* (Sloart, 2014)

V roku 2013 prekladateľ Adam Bžoch ponúkol slovenskému čitateľovi opäť jedno z diel holandskej literatúry. Výberom diela *Veľké mlčanie* Adam Bžoch sprostredkoval slovenskému publiku obraz holandskej intelektuálnej spoločnosti a života v Amsterdame v období prvej svetovej vojny. Menkveldov pohľad na amsterdamskú spoločnosť môže byť jedným z krokov smerom k objektivizácii pohľadu na túto holandskú metropolu a jej spoločenský život, ktoré sú často v mysli slovenského publiku zatažené mnohými klišé a zahraňníčnym imidžom Amsterdamu súčasnosti.

Možno konštatovať, že z jazykovo-štylistického hľadiska je text preložený adekvátne a zrozumiteľne. Odklon od absolútnej vernosti originálu predstavuje len niekoľko prekladateľských stratégií zameraných na doplnenie názvov ponechaných v originálnom holandskom znení, napr. „z novín“ k názvu

„de Tijd“ (s. 18) alebo preklad niektorých sémanticky priezračných názvov kalkom, napr. *Paleis voor Volksvljijt* (s. 367) – *Palác ľudovej usilovnosti* alebo *Vondelkerk* (s. 84) – *Vondelov kostol*.

Dielo sa vyznačuje rozsiahlymi abstraktnými opismi vnímania hudby a atmosféry holandského veľkomesta, ktoré je zo štylistického a lexikálneho hľadiska náročné sprostredkovať čitateľovi z iného kultúrneho prostredia. Prekladateľ sa s nimi rovnako ako v predchádzajúcich prekladoch popasoval s jemu vlastnou štylistickou vycibrenosťou. Keďže sa dej diela zakladá na reálnych udalostiach a štúdiu dokumentácie, je značne faktografické. Prekladateľ preto musel vyriešiť preklad mnohých geografických názvov, mien, názvov budov, novín a pod., ktoré nemajú svoje konvenčné pendanty v slovenčine, ako je tomu v prípade reálií z kultúr, ktoré sú slovenskému publiku bližšie a známejšie. Kultúrne špecifické, na holandské reálie viazané, pojmy dokresľujú značne exotizujúci charakter prekladu. Tu sa naplno prejavila prekladateľova skúsenosť v práci s textom a znalosti východiskového kultúrneho prostredia. Preklad teda nemožno hodnotiť inak ako vysoko profesionálny výkon.

Krátke zamyslenie sa na záver

Ako je zrejmé z úryvkov recenzií k týmto trom dielam, slovenský čitateľ má šťastie, že na našom knižnom trhu je aktívny skúsený a kultivovaný prekladateľ, ktorý v rámci svojich možností sprostredkúva nášmu publiku mnoho titulov holandskej literatúry. Je predovšetkým zásluhou prekladateľa, že tieto diela, ktoré pochádzajú z literatúry málo rozšíreného a na slovenskom knižnom trhu len veľmi sporadicky zastúpeného jazyka, boli sprístupnené slovenskému publiku.

Je potrebné poznamenať, že výber týchto diel je odrazom vkusu prekladateľa. Ako nederlandistka oceňujem výber diela *Turecký med*, ktoré je jedinečným svedectvom charakteru holandskej literatúry danej doby a ktoré zanechalo svoju stopu nielen v knižnej, ale aj filmovej podobe v celých

generáciách Holanďanov. Dielo Thomasa Rosenbooma a Erika Menkvelda sú z pohľadu kánonu holandskej literatúry skôr zaujímavé pre náročných čitateľov. Slovenčina je jediný jazyk, do ktorého bol preložený Menkveldov román a pri výbere tohto diela nepochybne zohrali svoju úlohu skôr osobné väzby. Rosenboomov román bol tiež preložený do veľmi málo jazykov, okrem slovenčiny len do maďarčiny, nemčiny a dánčiny. Obraz holandskej literatúry na Slovensku je teda skôr obrazom literárneho vkusu prekladateľa ako reálnym odrazom skutočného literárneho diania v krajine pôvodu.

Kánon formovaný jedným človekom nie je a nemôže byť reprezentatívnym obrazom istej literatúry v inom kultúrnom prostredí, pretože každý prekladateľ je človek s osobnými väzbami, vkusom a istou osobnou prestížou, ktorá ho demotivuje napr. od prekladu brakovej, hoci komerčne veľmi úspešnej literatúry. Dôvodov terajšieho takmer osamoteného postavenia Adama Bžocha v oblasti prekladu holandskej a flámskej literatúry je iste viacero. Jedným z nich je nepochybne fakt, že holandčina sa u nás ako prekladateľský odbor vyučuje sotva 20 rokov a všetky doterajšie generácie absolventov boli zamerané prevažne na odborný preklad. Kurikulum ponúka len obmedzený počet seminárov literatúry a takmer žiadny literárny preklad. Ďalším faktorom je veľkosť slovenského knižného trhu a jeho závislosť na trhu českom. Preto nie je možné očakávať rovnaký vývoj v oblasti prekladu diel malých literatúr do slovenčiny ako v Českej republike. Dúfajme, že i náš knižný trh aspoň čiastočne pocíti vplyv holandských a flámskych inštitúcií a snahu o výchovu nových prekladateľských talentov na Filozofickej fakulte UK a na germanistike Katolíckej univerzity v Ružomberku, čo povedie k zvýšeniu počtu kvalitných prekladateľov a zvýšeniu záujmu slovenských vydavateľov o širšie spektrum diel holandsky písanej literatúry.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BOSSAERT, B. 2015. Samostatná flámska literatúra? Súčasnú tendencie flámsko-holandskej literatúry a Slovensko. In: *Revue svetovej literatúry*, roč. LI, č. 1/2015, s. 99.

KRIJTOVÁ, O. 1992. Vertalen – Het recht om te kiezen. In: *Handelingen Elfde Colloquium Neerlandicum*. Woubrugge : Internationale Vereniging voor Neerlandistiek.

SMOLKA FRUHTWIRTOVÁ, L. 2011. *Receptce nizozemské literatury v českém literárním kontextu let 1945 – 2010*. Olomouc : Univerzita Palackého.

ŠIMEČEK, Z. – TRÁVNIČEK, J. 2014. *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha : Academia.

TER HARMSSEL HAVLÍKOVÁ, V. 2015. Institutionaliserings van de productie van Tsjechische vertalingen van Vlaamse literatuur na 2000. In: Bossaert, B. & Štefková, M. (red.): *Onbe/gekende verleiding. Vertaling en receptie van de nederlandstalige en andere kleine germaanse literaturen in Centraal-Europese context*. Lublin : Wydawnictwo KUL.

**K RICHTEROVMU PREKLADU *TARKOVSKÉHO*
KONÍ PIE TAFDRUPOVEJ**

EVA BUBNÁŠOVÁ
eva.javorkova@gmail.com

Poetka Pia Tafdrupová (*1952) je v súčasnosti jednou z najvýraznejších postáv dánskej literatúry. Debutovala v roku 1981 výberom *Keď sa prederaví anjel* (*Når der går hul på en engel*). Je autorkou vyše dvoch desiatok básnických zbierok, románov a divadelných hier. V roku 1999 jej bola udelená Literárna cena Severskej rady za dielo *Kráľovná brána* (*Dronningenporten*).

Zbierka *Tarkovského kone* (*Tarkovskijs heste*) bola v dánčine publikovaná v roku 2006. Je súborom 52 básní, ktoré predstavujú vyrovnávanie sa s duševným ochorením, stratou pamäti, ústavnou liečbou a nakoniec smrťou otca. Pri pretváraní tejto ťažkej témy do literárnej podoby používa pomerne jednoduchý civilný jazyk. Z lexikálneho hľadiska ide skôr o bezpríznačkové vyjadrovanie, syntax v zásade dodržiava pravidlá dánskej gramatiky. Verš je voľný, tenduje k próze, no na celej ploche textu je prítomný jasný vnútorný rytmus, ktorý sa zároveň odráža aj v grafickom členení textu.

Pod slovenský preklad Tafdrupovej zbierky sa podpísal Milan Richter. Nejde o jeho prvé stretnutie s dánskou poetkou. V roku 1991 preložil niekoľko básní do antológie súčasnej dánskej poézie *Čiary života* (Slovenský spisovateľ) a v roku 2000 zostavil výber z Tafdrupovej tvorby, ktorý vyšiel pod názvom *Tiché výbuchy* (ESA). Slovenský preklad *Tarkovského koní* (MilaniUM, 2014) má silnejšie i slabšie stránky. K tým silnejším patrí určite výber adekvátnych lexikálnych prostriedkov, keďže Richter do svojho prekladu zaraďuje aj menej frekventované slová a využíva ustálené spojenia cieľového jazyka: *prebývať* (s. 20), *zažívať* (s. 23), *noc čo noc* (s. 28), *kam oko dovidí* (s. 30), *vziať útokom* (s. 32), *za bieleho dňa* (s. 33), *prejsť suchou nohou* (s. 35), *krútnava* (s. 37), *plahočenie* (s. 45), *obnažene* (s. 47), *vratký* (s. 55), *podvoliť sa* (s. 57), *dožinky* (s. 64), *pojedať* (s. 69), *zanovitá* (s. 90) atď.

Prevažne pozitívne možno hodnotiť aj jeho vyrovnanie sa so zvukovými hrami originálu – aliteráciami, riekankami, ktoré sa snaží preniesť aj do svojho jazykového variantu:

Eurydike, erindringen, / eruptionen (s. 9)¹ → *Eurydika, evokácia / erupcia* (s. 9)

1 Original citujem podľa: Tafdrup, Pia: *Tarkovskijs heste*. København : Gyldendal, 2007.

Glemslen behersker sin herre (s. 21) → *Zabúdanie opanúva svojho pána* (s. 23)
Snip snad snude, så er den historie ude (s. 31) → *Zíde z mysle, zíde z očí, tak sa každý príbeh končí* (s. 40)

Tip tap tønde, et nyt kan begynde (s. 31) → *Kde bolo, tam bolo, začína sa nové kolo* (s. 40)

Ikke fugl, ikke fisk, tampen / brænder ikke (s. 34) → *Už nie „meno mesto zvierá vec“, už nie / „zima teplo horí“* (s. 44)

Ďalším javom, s ktorým sa musel prekladateľ vyrovnáť, boli v dánčine časté pasívne tvary, prídavia a prechodníky. Vo väčšine prípadov sa mu ich podarilo preniesť pomerne úspešne prostredníctvom zmeny perspektívy, aktívneho slovesa alebo vedľajšej vety:

[...] *en stilhed / hvis ekko / afspilles i hjernen.* (s. 9) → [...] *ticho, / ktorého ozvenu / si mozog ešte raz prehráva.* (s. 9)

[...] *som Orfeus synger / om det tabte?* (s. 9) → [...] *a bude spievať ako Orfeus / o tom, čo stratila?* (s. 9)

Jeg blændes → *Oslepujú ma* (s. 42)

[...] *drømte det umulige* → [...] *a snívala o tom, čo nie je možné* (s. 73)

V niektorých prípadoch ostáva v texte pasívny či prechodníkový tvar, čo by ešte nebolo nedostatkom, keby sa to nepodpísalo na celkovom plynutí textu. Výsledok totiž pôsobí prinajmenšom kostrbato. Posledný z uvedených príkladov svojou pasivitou v dánskom origináli vyjadruje aj istú neurčitosť („nieto šperku, ktorý by sa jej dal zavesiť na krk“). Transformácia na aktívnu vetu by si však vyžadovala doplnenie činiteľa deja, čo možné nie je, takže pri čítaní slovenského textu čitateľovi jednoznačne časť informácie chýba:

[...] *og et stykke / stjernevidt papir, fyldt / af noget, der vil kaldes / frem* (s. 9) → [...] *a kúsok papiera bieleho ako hviezdy, / na ňom čosi, čo chce byť vyvolané* (s. 9)

Birketærernes hvide stammer, / heroisk ranke / eller roligt svajende (s. 14) → *biele kmene briez, / heroicky vzpriamené / či pokojne sa kníšu* (s. 14)

Han sidder i sit eget tøj, / heroisk rank / eller roligt svajende → *Sedí vo svojom oblečení hrdinsky vzpriamene / či pokojne sa kolíšu* (s. 69)

I mine muskler / føles kolden / ordret oversat (s. 63) → Cítim ten chlad / vo svojich svaloch / doslova presne. (s. 81)

Ikke en kvindes duftflammende hud / eller et smykke / at hænge om hendes hals (s. 35) → Už nie pokožka ženy planúca vôňou / ani šperk, / čo jednej severosjælandskej noci / zavesí tej žene okolo krku (s. 46).

Samostatnú kapitolu predstavujú štylistické a významové nedostatky, niektoré menej zásadné, iné viac. Dánsky originál je prakticky bez rýmovaných, resp. výrazne rytmizovaných pasáží, niekoľko sa ich však predsa len nájde. Do slovenského prekladu sa však nedostali – ťažko hodnotiť, či si prekladateľ ich prítomnosť neuvedomil alebo či sa cielene rozhodol ostať pri prenesení významovej roviny na úkor zvukovosti.

Før slangen i solen / huggede til / havde Eurydike vel et liv (s. 9) → Veď predtým, než had ju na slnku uhryzol, patrila Eurydike život (s. 9)

Væren er / at vi er / mere ved vi ikke (s. 55) → Bytie znamená, / že sme / viac o tom nevieme (s. 71)

Ak predchádzajúci prípad možno hodnotiť ako redukciu (zvukového) významu originálu, niektoré z Richteroých riešení zase niektoré významy v cieľovom texte konkretizujú, rozširujú, dopĺňajú. Takýto prístup možno, samozrejme, chápať ako prekladateľovu interpretáciu originálu (keďže každý preklad je „len“ interpretáciou východiskového textu, hoci aj na tomto mieste platí, že o adekvátnosti jednotlivých riešení a miere „vernosti“ voči originálu možno diskutovať).

Vejene hat fået andre navne (s. 27) → Ulice, cesty dostali iné názvy (s. 32)

Mennesker / skulle vække menneske, / røre / lidt mere ved hinanden (s. 71) → Ludia / by mali prebúdzat ľudí / dotknúť sa / pohladkať trocha viac jeden druhého. (s. 90)
lugten er borte (s. 68) → pach, vôňa sú preč (s. 87)

Skal vi følge min fars vilje / fra et stolt øjeblik? (s. 50) → splníme otcovu vôľu vyjadrenú vo chvíli, keď bol zdravý a hrdý? (s. 66)

Závažnejší charakter už majú významové odchýlky. Prekladateľovi jeho licencia za istých okolností síce dovoľuje upraviť text originálu podľa potrieb prijíma-

júceho prostredia, v tomto prípade však významové odchýlky nemajú opodstatnenie. Väčšinou ide pravdepodobne o chyby z nepozornosti, v prvom príklade je zámena čerešne za jablňo podľa všetkého zámerná, ale takisto nie je zrejماً jej motivácia.

For i dette øjeblik farer et egern / fra gren til gren i kirsebærtræet (s. 14) → *Pretože práve teraz na jablňu skáče / z vetvy na vetvu veвериčka* (s. 14 – 15) [originál hovorí o čerešni]

Og hvor er adressen og telefonnummeret på min mors forældre? → *A kde je adresa a telefónne číslo mojich svokrovcov?* (s. 20) [v origináli je „matkiných rodičov“]

Torne, rifter, blodduftende kroner (s. 19) → *Třne, škrabance, koruny stromov páchnuce krvou* (s. 21) [skôr koruny kvetov – báseň je o ružiach]

Videre end vest (s. 26) → *Ďalej než celkom na sever* (s. 30) [v origináli na západ]

Jeg bad plejerne / give min far håndskriften tilbage (s. 45) → *Požiadala som ošetrovateľky, / aby mi vrátili otcov rukopis* (s. 60 – 61) [aby otcovi vrátili jeho rukopis]

Undlade livsforlængende behandling? (s. 50) [v preklade veta celkom vypadla]

Ďalšiu skupinu výhrad možno nazvať výhradami voči jazykovej podobe cieľového textu. Prejavujú sa jednak v podobe doslovizmov, jednak na syntaktickej úrovni ako kostrbaté konštrukcie neraz ústiace do významovej nepriezračnosti (zatiaľ čo originál je významovo jasný). Okrem toho sa v preklade nájde aj niekoľko jazykových nedostatkov, ktoré bolo možné odstrániť počas redakcie (mimochodom, kniha jazykového redaktora neuvádza).

Doslovizmy

Ekko på ekko, / voksende årringe (s. 68) → *Ozvena za ozvenou, / kruhy rokov rastú* (s. 87)

Men også erindrer tusindårigt (s. 72) → *Ale pamätá si tiež tisícročne* (s. 91)

Og om dagen drømmer / overdoseret vågen (s. 25) → *A cez deň sníva predávkovane bdiaci* (s. 29)

Syntaktická kostrbatosť

Tid smelter, / er i morgen allerede i går? (s. 16) → *Čas sa roztápa, / zajtra je vari už včera?* (s. 16)

Aldrig mere aldrig. (s. 61) → *Nikdy už nikdy.* (s. 78)

Noget banker måske på / en dag / og lukker sig selv ind? (s. 63) → *Možno jedného dňa / zaklope niečo / a votrie sa dnu?* (s. 81)

Der er rigelig plads til, / at seks milliarder eller flere / ensomme / uden at drukne / kan se op / i den sortbølgende, vidtåbne nat (s. 70) → *Jestvuje veľa miesta, / aby šesť miliárd či viac / osamelých ľudí / mohlo bez toho, / že sa utopia / dvihnúť zrak / uprostred čierne sa vlniacej, dokorán otvorenej noci* (s. 89)

Prehrešky voči slovenčine

Všetky tie body zvárajú dušu dokopy / do jediného teraz, / ktorý je navždy dnes. (s. 36)

Neutopím sa / v slanej slzi (s. 51)

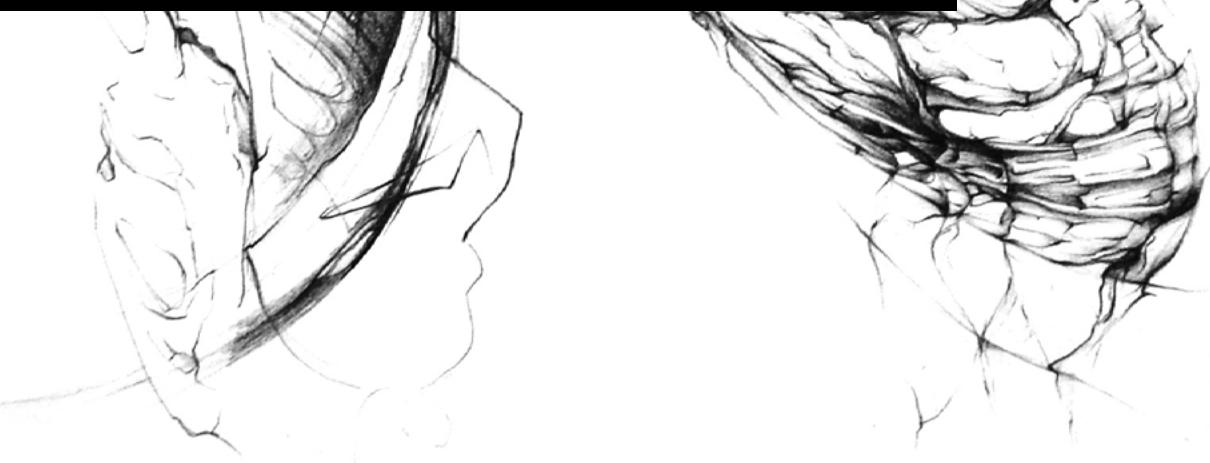
Koho ruky? (s. 71)

Pariacu sa krvavú kúpel' (s. 78)

Preklady diel napísaných v málo rozšírených jazykoch, ktoré sa v našom kultúrnom priestore objavia, treba vítať s otvorenou náručou. O básnických prekladoch to azda platí ešte viac. To však neznamená, že ich netreba čítať kriticky. Zbierka Pie Tafdrupovej *Tarkovského kone* sa vďaka Milanovi Richterovi stala jedným z nepočetných príspevkov dánskej literatúry do nášho kultúrneho fondu a za to prekladateľovi patrí uznanie. Opäť sa však potvrdzuje, aká dôležitá je najmä (no nielen) v prekladovej tvorbe redakcia cieľového textu. Pozorné oči by aj v tomto prípade pomohli prekladateľovi prekonať prinajmenšom tie úskalia, ktoré mu jazykový transfer z dánčiny do slovenčiny pripravil na úrovni syntaxe a významovej priezračnosti.

NÁZORY A RECENZIE

5 ROKOV PO ŠKOLE

To sme tam tak stáli na vrchu kopca a mali sme čerstvo odštátnicované, v auguste, lebo prečo nie. „A to je všetko?“ spýtal sa Maťo. Nedali sme si ani pivo, na druhý deň práca a vôbec, mali sme pocit, že priveľmi nie je čo oslavovať. Kým tento moment nastal, trvalo to predsa len akosi pridlho. Uplynulo päť rokov, vlastne o niečo viac, čo pravdepodobne znamená, že sa už môžem zamyslieť, či a načo to všetko bolo dobré.

Po prvých pár seminároch som to pred sebou videl: videl som samého seba ako prekladateľa výlučne tej krásnej literatúry, adekvátne zaplateného a spokojného. Presne to by ma bavilo, preklad prózy predsa znamená len o niečo zložitejšie čítanie pekných knížiek. No. Veď dobre.

Nesplnilo sa to, dnes pracujem v reklame – vymýšľam kampane, v nich koncepty a v konceptoch texty. To ma živí. Píšem do novín, tvorím námety pre televíziu, vyšla mi kniha, to všetko preto, lebo človek by v živote mal mať aj trochu radosti. Nič z toho s prekladom nesúvisí, už viem, že Stasiuka nikdy nepreložím, hoci by som stále chcel. Neštudoval som však nadarmo, na druhý, hlbší, pohľad to všetko s prekladateľstvom súvisí úplne zásadne. Som presvedčený, že nebyť školy, nič z toho by som nerobil, po piatich rokoch to už hádam môžem posúdiť.

Toto je ten zásadný omyl: na škole nie ste na to, aby ste sa učili jazyk, ten ste sa mali naučiť predtým, a ak sa ho učíte práve teraz, strácate čas, ktorý máte využívať inak. V budúcnosti vám bude chýbať.

Vedomosti sú nevyhnutné, ale čas na univerzite slúži najmä na rozvíjanie zručností. V tomto bode by ste už mali mať aspoň akú-takú predstavu nielen o tom, čo robiť chcete, ale aj o tom, na čo máte talent. Tieto dve množiny nemusia byť nevyhnutne totožné – ja som napríklad vždy chcel byť futbalistom a pozrite sa, kde som skončil.

Zrejme mi nebudete veriť, ale už nikdy nebudete mať toľko času ani možností získavať informácie o tom, čo vás zaujíma, rozvíjať to, čo označujeme slovom poznanie, cestovať, nadväzovať kontakty. Môžete si vybrať, ale teraz, nie potom, je správny čas. Ak by som mal študovať opäť a od začiatku, urobil by som inak prakticky všetko. Viac by som sa zapájal, ešte viac by som sa snažil.

Príde totiž moment, keď sa to všetko podčiarkne a zráta, nie po piatich rokoch, ale hneď po štátniciach: niektorí z nás na druhý deň išli do práce, iní na úrad práce. Ako by povedal Adrian Mole, jedno slovo a taký rozdiel.

Neživí ma preklad ani tlmočenie, ale živia ma slová. Stále sa učím, no jadro poznania aj skúseností som získal na univerzite. Keď som prekladal a nikdy nedoprekladal toho Stasiuka,

naživo, v praxi a vo svojom voľnom čase, som sa učil, ako funguje štylistika, že nie je úplne jedno, ako tie slová poskladám a ktoré z nich vyberiem. Tam som sa cvičil, pomaly a bolestne, nekašľal som na to, naopak, bavil som sa pri tom. Vždy som sa snažil nájsť najlepšiu možnosť.

Neostalo toho po mne mnoho – slovenský prekladateľský fond som obohatil o pár prekladov básní, ktoré nikto nepozná ani v origináli, a tie potom vyšli v jednom článku. Ale to všetko ma doviedlo tam, kde som dnes, o päť rokov neskôr.

Samo Marec

INFEKČNÉ PROSTREDIE

Na dovolenku som sa už veľmi tešila! Zavrieť kanceláriu, vypnúť počítač, neriešiť projekty, AIS, študentov... Vypadnúť. Vnímať svet, farby, okolie... Hľadať nové inšpirácie, čerpať životodarnú energiu, oddychovať... a ... čítať! Čítať konečne to, čo chcem, na čo mám náladu, čo som nestihla, nič povinné a ak netreba, tak ani odborné, radšej dobehnúť zameškané tituly z krásnej literatúry, ale potešia aj cestovateľské postrehy, kratšie poviedky, preklady mojich kolegov a bývalých študentov (i o tom treba mať prehľad) a pod.

Pred odchodom som (klasicky) takmer nič nestihala, keďže človek je nenapraviteľne domýšľavý a stále pre-

svedčený o tom, že bez neho to kolegovia nezvládnu. A tak som aj ja v tomto narcizme (spojenom so sebaničením) do poslednej chvíle riešila emaily, telefonáty atď. Dokonca aj rezne na cestu ostali mimo rodinných priorít a z obligátnych sladkostí sa deti na moje potešenie uspokojili s bábovkou.

Stihla som však jednu mimoriadne dôležitú vec: celej rodinke som vypožičala niekoľko zaujímavých titulov z knižnice, samozrejme, s ohľadom na vek, pohlavie, záujmy... Sotva hodinku po príchode do našej prímorskej destinácie, práve vtedy, keď si môj muž zaslúžene nalieval vychladené pivo (je to vždy vhodná chvíľa na prekvapenia, prosby či priania – mám to odskúšané), som ich s veľkou nonšalantnosťou vybrala a rozložila po stole. Manžel titul určený preňho spoznal hneď a pochvalne si pohmkal. Nič dlhé, nič náročné, trošku poučné, trošku zábavné. Spokojnosť. Čerstvý absolvent prvej triedy Lukáško má rád detektívky (väčšie písmenká, obrázky, lupá, tajomstvá). Trafila som sa. Horšie to bolo s dcérou, ktorá prechádza ťažkým obdobím puberty. Opovrzhivo prešla pohľadom po knihách, vytiahla si jedno slúchadlo z ucha (dnes sa počúva hudba namiesto konverzovania) a s úškrnom sa ma spýtala: „To si zase vyberala podľa prekladateľa?!“ Zalapala som po vzduchu a zahabkala čosi, že to predsa nerobím... Ale vzápätí som si uvedomila, že klamem, že pri výbere z prekladových diel si prekladateľa naozaj vždy „kontrolujem“.

Uf, tak tu je tá profesionálna deformácia! Na seba ju často nebadáme, ale okolie sa obvyčajne dobre baví. Bola som zo seba dosť zhrozená. Kedy sa mi to stalo? Hoci, mimovoľne som sa upokojovala, so mnou to zatiaľ nezašlo tak ďaleko, aby ma policajti (ako istého bývalého kolegu) ťahali z bilbordov (reklamného pútača) za poškodzovanie majetku (resp. neodolanie opraviť gramatickú chybu. Dúfala som tiež, že sa ma v rodine aspoň niekto zastane, ale aj syn sa pridala na dcérinu stranu. Vraj bol v triede na recitačnej súťaži jediný, kto okrem autora musel vedieť aj prekladateľa! No, asi je to fakt deformácia, pripúšťam si v duchu. Najvyšší čas prejsť do protiútok. „No a čo?! Vidíš, potom to už aj pani učiteľka chcela od vás, aby ste po prečítaní úryvku dočítali aj tú mrňavú časť v zátvorke o tom, kto to preložil!“ Zafungovalo, syn sa stiahol. Naša pubertiačka si však demonštratívne vložila slúchadlo naspäť do ucha a akoby mimochodom ironicky fľochla: „No práve! Nainfikovala si už aj Lukášovu učiteľku!“ Nadýchla som sa a prehltla tvrdsie slová. Veď odmietanie patrí k puberte.

Ako vidieť, začiatky sú ťažké. Pri presadení dobrých nápadov však treba vytrvať. A v tom som (neskromne) dobrá. A preto teraz môžem povedať, že nakoniec všetko dobre dopadlo. Všetci sme si vo voľných chvíľkach sestry čítali. Deti aj preto, že sme im zhabali mobily a iné elektronické zbytočnosti – účel svätých prostriedky! Po

dlhých rokoch to bol aj pre mňa dokonalý oddych.

Tu by mohol byť pokojne aj koniec, ale späť k tej deformácii. To slovo má taký nesympatický, negatívny nádych. Zodpovedne som sa nad ním zamyslela. Je totiž pravda, že vyznávam kultivovaný jazyk: podvedome opravujem moderátorov pri správach (kým ma zvyšok rodiny nevyhodí z obývačky); opravujem aj lingvistické prehrešky širokej rodiny (k cudzím som zatiaľ zdržanlivá), opravujem chyby v knihách, novinách a ostentatívne ich prezentujem a vysvetľujem najbližšiemu publiku... Na svoju obranu však musím povedať, že nie som sama! Profesionálne deformovaných je nás viac! A nehanbíme sa. Ako filológovia (na našej fakulte učiteľia i prekladatelia) zbožňujeme pestrý register – zvlášť študentskú lexiku, duchaplné novotvary, viacznačné výpovede, paradoxnú výstižnosť metafor, ale aj nárečové slová... Nie je to dôsledok veku ani suchárstva. Tešíme sa z jazyka, z prekladov, z majstrovských kúskov verbalizovania postrehov, originality jedincov a ich štýlov (aj prekladateľských). Nabádame k tomu i študentov. To je síce možno niekomu smiešne, ale určite nie trestné a už vôbec to nie je na škodu budúcim filológom. A ak môžeme viesť svojich študentov aj k istým výchovným momentom, ktoré u nich neraz absentujú (mám na mysli pozdravenie, patričné oslovenie, poďakovanie, základy slušnej emailovej komunikácie a pod.), tak je našou

povinnosťou (vzhľadom na profesiu) apelovať na to, čo dnes akosi ostáva mimo záujmu. Nemôže sa predsa stať, že poslucháč univerzitného – osobitne filologického – štúdia sa nevie vyjadriť (vyhovárajúc sa: „ja to viem, len to neviem povedať“) alebo popri štúdiu prekladateľstva (sic!) ignoruje krásy jazyka, nepozrie si v knihe, ktorú číta, meno prekladateľa alebo nebudaj nečíta vôbec.

Hm, my sme vlastne na našu profesionálnu deformáciu hrdí! A tak trošku dúfame, že je infekčná.

Anita Hutková

MYSLENIE O PREKLADĚ NA SLOVENSKU

Autor: Libuša Vajdová a kolektív

Vydavateľ: Kalligram/Ústav svetovej literatúry SAV

Tlač: Arabona Print csoport – Print Invest Magyarország – H Zrt., Győr

ISBN: 978-80-8101-868-8

Počet strán: 168

V roku 2008 vyšla publikácia *Myslenie o preklade* – antológia štúdií slovenských a českých autorov venovaná svetovej translatológii. V roku 2014 na ňu nadviazalo *Myslenie o preklade na Slovensku*. Ako navráva už názov, tentoraz sa kolektív autorov zamerá na slovenskú vedu o preklade. Publikácia je vzácnym produktom spolupráce odborníkov, ktorí pôsobia vo vedeckých a pedagogických centrách po celom Slovensku.

Úvodná kapitola s názvom *Súčasný stav slovenského myslenia o preklade*, ktorej autormi sú Mária Kusá (UK), Edita Gromová (UKF) a Martin Djovčoš (UMB), čitateľovi predstavuje súčasný stav slovenskej translatológie. Okrem historického exkurzu od formovania slovenskej prekladateľskej školy až po súčasnosť ponúka aj prehľad aktivít jednotlivých výskumných centier (Univerzita Komenského v Bratislave, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Prešovská univerzita v Prešove, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a Ústav svetovej literatúry SAV v Bratislave), charakterizuje ich zameranie a predstavuje najvýznamnejších súčasných vedcov v tejto oblasti (M. Andričík, K. Bednárová, V. Biloveský, M. Djovčoš, A. Eliáš, L. Franek, E. Gromová, A. Keníž, O. Kovačičová, I. Kupka, M. Kusá, E. Maliti, D. Mügllová, E. Palkovičová, L. Šimon, B. Suwara, J. Rakšányiová, M. Solotruk, K. Vajdová, H. Valcerová-Bacigálová, M. Žitný a mnohí ďalší). Na základe tohto komplexného prehľadu výskumných, publikačných a prekladateľských aktivít možno konštatovať, že slovenská translatológia drží krok s dobou a má skutočne široký záber. Jednotlivé výskumné centrá sa venujú nielen rôznym jazykom, ale aj rôznorodému spektru aktivít od poézie cez audioviziu až po počítačom podporovaný preklad, praxeológiu prekladu a tlmočenia či projektový manažment.

Ďalšie kapitoly sa venujú profilom jednotlivých osobností slovenskej translatológie. Práve vedcom, ktorých

každý študent a absolvent prekladateľstva pozná prostredníctvom ich vedeckých textov, vdychuje táto kniha ľudský rozmer.

Jozef Felix je z hľadiska translatológie ako vedy možno menej známou osobnosťou, keďže bol skôr praktik ako teoretik. Napriek tomu ho však možno považovať za jedného zo zakladateľov slovenského myslenia o preklade. Špecifikom Felixovho prístupu bola rozsiahla hĺbková filologická, historická a kultúrno-estetická analýza textu a kontextu. Práve túto metódu si osvojila slovenská prekladateľská obec a stala sa základom formulácie zásad slovenskej prekladateľskej školy.

Antona Popoviča, svetoznámeho reprezentanta Nitrianskej školy, určite netreba čitateľom tejto knihy predstavovať. Napriek tomu, že mu už jeho súčasníci vyčítali prílišné zameranie na „sterilnú“ teóriu, z jeho rozsiahleho diela zameraného najmä na umelecký preklad čerpá (nielen) slovenská veda o preklade dodnes.

V súvislosti s Nitrianskou školou nemožno opomenúť Popovičovho kolegu Františka Mika. Predmetom jeho výskumu bol jazyk a jeho estetika. Z jeho rozsiahlej vedeckej práce stojí za to spomenúť nadčasovú sústavu výrazových kategórií, ktorá sa ako nástroj štylistickej analýzy bohato využíva dodnes.

Známou osobnosťou v oblasti literárneho výskumu je aj Dionýz Ďurišin. Svetu predstavil originálny systém porovnávacieho výskumu cudzích literatúr, do ktorého prostredníctvom chápania

prekladu ako prejavu pohybov integroval dynamický aspekt.

Podobne ako Ďurišin aj Ján Koška skúmal medziliterárnosť. Základom jeho koncepcie bolo spojenie literárnej translatológie s literárnou antropológiou. Od iných teoretikov prekladu ho odlišuje najmä cieľená snaha neodtrhnúť teóriu prekladu od reality.

Ján Vilikovský je nielen plodný prekladateľ umeleckej literatúry, ale aj teoretik prekladu a literárny historik. Napriek tomu, že, ako on sám konštatuje, jeho práce nemajú charakter uceleného systému teoretických názorov, ide o jednu z najvýraznejších autorít slovenského myslenia o preklade v 20. storočí.

Sedmičku profilov uzatvára štúdia o pedagógovi, prekladateľovi, teoretikovi a v neposlednom rade básnikovi Jánovi Zamborovi. Ján Zambor je živým dôkazom toho, že generácia slovenských umeleckých prekladateľov a teoretikov narodená v 30. rokoch 20. storočia má svojich dôstojných nástupcov. Všeobecnú teóriu umeleckého prekladu sformulovanú v druhej polovici 20. storočia veľikánmi ako Popovič a Miko dopĺňa o štúdium poetiky individuálnych prekladateľských výkonov.

Hoci *Myslenie o preklade na Slovensku* nepokrýva celý široký záber slovenskej translatológie, ide o kľúčovú publikáciu, ktorá by mala byť povinnou jazdou prinajmenšom pre každého študenta prekladateľstva. Azda sa čoskoro dočkáme ďalších pokračovaní tejto série.

Marianna Bachledová

TOOLS AND TECHNOLOGY IN TRANSLATION: THE PROFILE OF BEGINNING LANGUAGE PROFESSIONALS IN THE DIGITAL AGE

Autorka: Rafa Lombardino

Vydavateľ: Word Awareness

Tlač: Word Awareness

ISBN: 978-1-5029974-4-9

Počet strán: 255

V roku 2014 vyšla publikácia s názvom *Tools and Technology in Translation: The Profile of Beginning Language Professionals in the Digital Age*, ktorá je výsledkom výučby desaťtýždňového kurzu zameraného na poskytovanie rád o technológiách v oblasti prekladateľstva a tlmočníctva. Táto kniha je určená primárne prekladateľom a má im pomôcť v začiatkoch výkonu ich profesie, no pozitívne z nej môžu ťažiť aj tlmočníci, ktorí rovnako zužitkujú odborné rady pri praktických záležitostiach (napr. presadzovanie sa na trhu práce). Zároveň je jej cieľom poskytnúť skúseným prekladateľom predstavu o nováčikoch na trhu práce a posilniť tým vzťahy medzi generáciami a udržať komunitu prekladateľov a tlmočníkov silnú a zdravú.

Úvodom autorka predstavuje históriu prekladu, v ktorej stručne načrtáva prvé preklady známe už v sumerskej literatúre, no rýchlo prechádza k predmetu záujmu publikácie, a to k histórii strojového prekladu a počítačom podporovaného prekladu. Zdôrazňuje, že počítače sú pri preklade mimoriadnym prínosom,

pretože urýchľujú celý proces a neskôr poskytujú aj nástroje ako CAT programy, ktoré prácu prekladateľa uľahčujú. Objasňuje prínos informačných technológií a internetu z hľadiska trhu, pretože práve internet zblížil prekladateľa a klienta, na základe čoho sa už prekladateľ nemusí držať pevného pracovného času a zároveň má zjednodušenú situáciu pri budovaní vlastnej praxe.

Keďže ide o novú publikáciu, môžeme konštatovať, že sa autorke úspešne podarilo venovať väčšine problémov súvisiacich s technológiami v prekladateľskom odvetví. V štyroch sekciách si všíma najdôležitejšie témy, ktoré sú prínosné nie len pre začínajúceho prekladateľa: 1. *Getting to Know Yourself as a Translator*; 2. *You Must Really Mind Your Own Business*; 3. *Sell Your Professional Services*; 4. *A Beginner's Profile*.

V prvej sekcii *Getting to Know Yourself as a Translator* sa autorka zaoberá témami ako kúpa správnej technológie pre prekladateľa, typy vkladania textu do počítača, časový harmonogram a výber vhodného CAT nástroja. V druhej sekcii *You Must Really Mind Your Own Business* sa venuje založeniu vlastnej prekladateľskej praxe, zdôrazňuje prínos podnikateľského plánu i právne aspekty zakladania živnosti v USA. Venuje sa aj problematike financovania, ktorá je vždy diskutabilná, popisuje projektový manažment ako aktuálnu a stále sa vyvíjajúcu tému. V tretej sekcii *Sell Your Professional Services* pristupuje k prekladu ako k profesii, ktorá ako každá iná potrebuje svoj marketing. Zdôraz-

ňuje nutnosť neustáleho vzdelávania sa s cieľom zvýšenia kvality, no popisuje aj vhodnosť správneho loga či sloganu pre firmu. Zároveň kladie dôraz na sociálne siete a blogy, ktoré pomáhajú propagácii vlastného podnikania. V poslednej sekcii *A Beginner's Profile* charakterizuje súčasné schopnosti študentov so zameraním na jazykové, osobnostné, technologické, podnikateľské a komunikačné zručnosti a v prieskume analyzuje ich postoj k počítačom podporovanému prekladu.

Na záver autorka prikladá niekoľko krátkych príspevkov o témach z praxe, ktoré sú pre prekladateľov aktuálne, vrátane špecializácie v preklade, výhody priamych klientov, používania CAT nástrojov na preklad kníh, literatúry v hernom preklade či vyhýbaní sa stresu pri preklade. Všetky zvolené témy poskytujú prehľad o tom, čomu v dvadsiatom prvom storočí čelí prekladateľ, a ponúkajú riešenia, ako sa s týmito problémami vyrovnáť.

Barbora Vinczeová

BODKA

Nejasná správa o konci slovenskej prekladovej tvorby podľa (českého?) denníka SME

Rok 2014 sa od predchádzajúcich veľmi nelíšil. Pokiaľ si dobre pamätám, mal 365 dní, 52 týždňov, 12 mesiacov. O mesiace mi nejde, ani o dni (aj tak si myslím, že noviny by mali vychádzať maximálne dva-tri razy do týždňa, aby autori článkov a redaktori mali dosť času a mohli odvieť kvalitnú prácu, ktorá sa dnes v médiách vidí len zriedka). Reč bude o týždňoch! Denník *SME* prináša každú sobotu víkendovú prílohu *Magazín Víkend*. Rozliční publicisti, spisovatelia a prekladatelia sa v prílohe venujú vybraným knižným publikáciám, ktoré podľa nich stoja za zmienku i za našu pozornosť. Sobotnú prílohu čítam každú sobotu – stal sa z toho víkendový rituál, bez ktorého si koniec týždňa neviem ani predstaviť, no už neraz som sa pozastavil nad množstvom recenzií kníh našich západných susedov (resp. nad nedostatkom recenzií, ktoré by sa venovali slovenskej spisbe a slovenským prekladom).

Tabuľka poskytuje prehľad všetkých päťdesiatich sobotných príloh za rok 2014. Príspevky možno rozdeliť do štyroch kategórií:

MENO PUBLICISTU/ PUBLICISTKY (prípadná poznámka)	PŔVODNÁ SLOVENSKÁ LITERATÚRA	SLOVENSKÝ PREKLAD	PŔVODNÁ ČESKÁ LITERATÚRA	ČESKÝ PREKLAD
Marián Hatala	2	1	1	9
Gabriela Rakúsová	6	0	0	0
Lubomír Jaško	0	1	1	1
Denisa Ballová	1	0	0	3
Nina Chybíková	0	1	0	2
Karol Maliňák	1	0	0	0
Peter Zajac	1	0	1	0

Monika Kompaníková	0	0	1	1
Soňa Gyarfášová	0	0	0	1
Beata Jablonská	0	0	0	2
Michal Jareš (český literárny historik a básnik)	1	0	0	0
Danica Hollá	0	2	0	1
Ján Blažovský	1	0	0	0
Pavel Malovič	0	0	1	3
Hana Ševčíková	0	0	0	1
Pavel Kosatík (český novinár a spisovateľ)	0	0	1	0
Tomáš Gális	0	1	1	0
SPOLU TEXTOV	13	6	7	24

Z tabuľky jednoznačne vyplýva, že najviac recenzovanými textami boli české preklady, po nich boli najpočetnejšie zastúpené pôvodné slovenské diela, potom česká pôvodná literatúra. Slovenské preklady sa ocitli na chvoste. Druhé miesto pre pôvodné slovenské diela ma, samozrejme, teší, no posledné miesto pre slovenské preklady zaráža (o to viac, že ich predbehla ešte aj pôvodná česká literatúra). Češtinu mám rád, ako malý Čechoslovák som na nej, pochopiteľne, vyrastal, no štvornásobnú prevahu recenzií českých prekladov nad recenziami slovenských náprotivkov si vysvetliť neviem (a to ani pri najlepšej vôli).

Zaujímavé je, že českým prekladom sa najviac venoval slovenský básnik a prekladateľ Marián Hatala, ktorý je okrem iného členom poroty Ceny Jána Hollého a ktorý recenzoval český preklad Zusakovkej *Zlodejky kníh* aj napriek tomu, že v rovnakom čase bol na trhu aj slovenský preklad Vladislava Gálisa (mimochodom držiteľa Hollého ceny). Na ostatných osem českých publikácií som sa nepýtal. Aby som bol férový, na základe osobnej korešpondencie dodávam, že M. Hatala slovenský preklad opomenul z časových dôvodov – český preklad sa mu dostal do rúk skôr a uzávierka bola neúprosná. Prijemnejším paradoxom

je recenzia zbierky básní Slovenky Kataríny Kucbelovej z pera českého básnika a literárneho vedca Michala Jareša (*Vie, čo urobí*, Artforum, 2014).

Pýtam sa, kde sa stala chyba. Núka sa mi niekoľko možných odpovedí:

1. Slovenská literatúra a slovenské preklady vychádzajú v takom malom množstve, že sa o nich ani neoplatí písať.
2. Slovenská literatúra a slovenské preklady sú také zlé, že sa o nich ani neoplatí písať.
3. Slovenský publicista radšej siahne po českom preklade, pretože je lepší než slovenský (ak slovenský vôbec existuje – ak neexistuje, nemajú na výber, čítajú a recenzujú český).

Nie som zástancom povinných kvót, no mám pocit, že slovenská knižná tvorba by si zaslúžila oveľa väčšiu pozornosť (a pomoc), než akej sa jej v denníku *SME* dostáva (uvidíme, aký bude rok 2015, nechajme sa prekvapiť). Keďže som prekladateľ (stále viac-menej začínajúci, ale predsa), mrzí ma, že české preklady sa v sobotnej prílohe *SME* v roku 2014 propagovali štvornásobne častejšie než slovenské. Iste, okrem sobotnej prílohy nájdeme recenzie aj cez bežné pracovné dni, no *Magazín Víkend* sa knihám venuje najpodrobnejšie (spravidla im venuje tri štvrtiny strany, niekedy i celú). V konečnom dôsledku som však denníku *SME* vďačný. Recenzie odrážajú (aspoň myslím) čitateľské návyky, možno i vkus, a, ktovie, možno sa tento článok stane drobným podnetom do diskusie či k ďalším úvahám.

Martin Kubuš

1/1 2015
ISSN 1339-3405